

Література:

1. Henseler, Joachim. Natorps philosophischer Pestalozzi. Weinheim Munchen 1997, S. 129-142.
2. Natorp, Paul. Pestalozzis Ideen uber Arbeiterbildung und soziale Frage. In: Ders.: Gesammelte Abhandlungen zur Sozialpadagogik, Stuttgart 1907. S. 69-97.
3. Natorp, Paul. Pestalozzi und die Frauenbildung. Leipzig 1905.
4. Natorp, Paul. Sozialpadagogik. Theorie der Willensbildung auf der Grundlage der Gemeinschaft. 6. Aufl., Stuttgart. – 1925. – 874 S.
5. Natorp, Paul. Zum Gedachtnis Kants. In: Die Deutsche Schule, 1904. S. 65-85.
6. Oelkers, Jurgen. Die gro?e Aspiration. Darmstadt. 1989. 223 S.
7. Pippert, Richard. Idealistische Sozialkritik und „Deutscher Weltberuf“. Berlin. – 1969. 583 S.
8. Stein, Ludwig. Die Soziale Frage. Stuttgart. 1903. 234 S.
9. Tonnies, Ferdinand: Rezension von „Paul Natorp, Pestalozzis Ideen uber Arbeiterbildung und soziale Frage. Eine Rede, Heilbronn 1894“. In: Archiv fur Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, 1894, S. 715-720.

УДК 378+371

О.В. Тімець

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ФАКТОРИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ: АКМЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті висвітлюються психолого-педагогічні фактори професійного розвитку вчителя географії в системі неперервної освіти: акмеологічний аспект.

Аннотация. В статье освещаются психолого-педагогические факторы профессионального развития учителя географии в системе непрерывного образования: акмеологический аспект.

Annotation. In the article pedagogical factors of professional development of teacher of geography are in system of continuous education: akmeologichniy aspect are lighted.

У сучасному суспільстві після довготривалого періоду недооцінювання ролі особистості визначається її статус не лише як особливої складової людської спільноти, але і як важливого фактору здійснення прогресивного розвитку держави у ХХІ сторіччі. Кожна особистість повинна проявляти себе як людина, що здатна чітко мислити і діяти, розвиваючись в умовах нестабільності, бути професіоналом своєї справи, знати об'єктивні закони розвитку природи і суспільства. Саме це сприяло виникненню потреби у вдосконаленні освіти і неперервному підвищенні кваліфікації у процесі навчання і самоосвіти дорослого населення, а також його донавчання та перенавчання в зв'язку з посиленням науково-технічного прогресу. Сучасний етап розвитку держави визначається потребою в професійно мобільних спеціалістах, що здатні удосконалювати свою діяльність для того, щоб успішно реалізувати себе в соціальних і економічних умовах, що постійно змінюються.

В рамках нашого дослідження постає питання про неперервність освіти вчителів географії і, зокрема, вивчення психолого-педагогічного аспекту процесу їх постійного професійного розвитку та психологічних основ навчання на етапі зрілості.

Питання психологічної підготовки вчителя знайшли відображення в дослідженнях Н. Кузьміної, Б. Ананьєва, П. Блонського, А. Бодальова, Л. Виготського, П. Гальперина, О. Пехоти, К. Платонова, В. Семиченко, Ю. Фокіна та ін., хоча у психолого-педагогічній теорії до цього часу відсутня цілісна концепція професійного розвитку особистості педагога протягом життя. Щодо вчителя-географа, то на жаль, огляд вітчизняної і зарубіжної літератури вказує на фрагментарність у дослідженні психологічних аспектів неперервності його освіти; відсутність чітко визначених організаційно-методичних умов забезпечення його професійного розвитку за умов самовдосконалення. Однією з причин цього є розбіжність поглядів науковців щодо розуміння сутності розвитку взагалі і професійного зокрема, адже у вітчизняній психології визначено до двадцяти теоретичних концепцій розвитку особистості [13]. Це обумовлено різним тлумаченням сутності факторів розвитку людини, де професійний розвиток особистості вивчався в таких напрямках: професіографічний (В. Бодров, Б. Вульфів, Є. Клімов), акмеологічний (К. Абульханова, О. Анісімов, О. Бодальов, А. Деркач, М. Дьяченко, Н. Кузьміна, А. Реан та ін.), андрагогічний (Л. Кандилович, Ю. Кулюткін, Г. Сухобська та ін.), постсекундарний (Н. Ничкало та ін.), неперервної освіти [19], яка ще зустрічається як „перманентна освіта”, „підвищення кваліфікації”, „перекваліфікація”, „підготовка і перепідготовка кадрів”, та ін. – усіх напрямків, що стосуються освіти, яка продовжується після шкільної.

Навчання дорослих розглядається як окрема підсистема єдиної системи неперервної освіти, яка повинна гнучко і оперативно реагувати на всі освітні потреби дорослої людини і зняти з традиційної системи освіти завдання навчити людину всьому раз і на все життя. Існуюча нестабільність, невизначеність соціального середовища проявляється у вигляді підвищення динаміки соціальних процесів, появи нових суб'єктів діяльності, об'єктивного підвищення активності дорослої людини, більш глибокої рефлексії, яка направлена на зміну її цінностей, цілей і потреб. Все це вимагає нових теоретичних і практичних розробок в області активізації освіти дорослих.

Вивченням факторів джерела активності людини, методів психологічної дії, проблем організації навчання дорослих займається нова галузь психологічної науки, нова міждисциплінарна галузь знань у системі наук про людину – акмеологія. За визначенням О.О. Бодальова, акмеологія виникла на межі природничих, суспільних та гуманітарних дисциплін і вивчає „феноменологію, закономірності і механізми розвитку людини на ступені її зрілості і особливо при досягненні нею найбільш високого рівня у цьому розвитку” [4, 73]. Її основою стала психологія дорослих.

„Акме” (акме) – давньогрецьке слово, що означає – вища точка, розквіт, зрілість, найкраща пора. Греки терміном „акме” називали той віковий період у житті людини, коли проявляється розквіт її сил і можливостей, коли вона знаходиться, так би мовити, на вершині діяльності [11]. Вершина зрілості людини, тобто її „акме” – це багатомірний стан досить великого і значного періоду життя людини, коли вона відбувається як громадянин, як професіонал у тій чи іншій галузі діяльності. Російськими науковцями К. Абульхановою, О. Анісімовим, В. Асєєвим, А. Деркачем, М. Дьяченко, Л. Кандилович та ін. визначено акмеологію так: „це знання теоретико-практичного типу, сучасна комплексна наука, що взаємодіє з гуманітарними, природничими, соціальними, технічними науками, вивчає специфічні закономірності психічного розвитку людини на етапі зрілості: поступальний і прогресивно висхідний характер розвитку, направленість на вищі рівні оптимуми розвитку, зворотній вплив особистості на діяльність, вікові цілісності й інтегрованості особистості на етапі зрілості, роль феномена „акме” як багатомірного психічного стану людини у висхідному розвитку,

становлення здібностей зрілої особистості діяти в невизначених умовах, що змінюються, становлення здатності до максимального використання особистістю своїх ресурсів для оптимального співвідношення з соціумом, посилення ролі саморозвитку у дорослої людини. Акмеологія виявляє особливості спеціалізації становлення психічних функцій в ході професіоналізації людини” [2, 13].

Система неперервної освіти вчителя географії визначається як комплекс державних і громадських закладів, що забезпечують організаційну і змістову єдність і наступність взаємозв'язків всіх ланок педагогічної освіти, які скоординовано вирішують завдання виховання, загальноосвітньої і професійної підготовки вчителів з урахуванням актуальних і перспективних суспільних потреб, що задовольняють її прагнення до самоосвіти, розвитку протягом всього життя. Адже під впливом змін у змісті праці сучасного вчителя-географа загальні вимоги до його підготовки постійно ростуть, з'являється необхідність постійно отримувати освіту. На нашу думку, неперервна освіта вчителя-географа в рамках нових форм занятості є соціальною інновацією, що з'явилася в результаті стрімких темпів інформатизації суспільства і підпорядковується ряду принципів, що лежать в основі неперервної педагогічної освіти:

- орієнтація на особистість;
- побудова освіти як внутрішньо взаємозв'язаної системи, в якій всі ланки складають єдине ціле;
- цілісність змісту освіти (вчителя географії, зокрема);
- єдність державної і громадської освіти;
- взаємовідношення трудової і навчальної діяльності людини на різних етапах її життя;
- багатоваріантність і гнучкість, динамічність форм освіти.

Важливою проблемою формування системи неперервної педагогічної освіти вчителя географії є розробка її структури з максимальним використанням ланок освітньої сфери. Такими ланками є дошкільне виховання, загальна середня освіта, де закладаються основи географічного світобачення, професійна середня спеціальна, вища освіта, аспірантура, докторантура, підвищення кваліфікації і перепідготовка учительських кадрів. Є. Клімов запропонував варіант розподілу життєвого шляху професіонала на довузівський, вузівський і післявузівський етапи [9], які співвідносяться з нашою схемою неперервності освіти вчителя географії. Б.Г. Ананьєв [3] визначив такі психолого-педагогічні умови розвитку дорослих, як: навчання дорослих людей на усіх рівнях (де рівнями визначаються такі ланки: перша – середні спеціальні навчальні заклади, вузівська підготовка, аспірантура; друга – оволодіння суміжною професією з елементами донавчання; третя – проходження удосконалення з тієї кваліфікації, якою людина не оволоділа раніше з врахуванням найновіших досягнень науки і техніки у цій галузі діяльності), так як особливості сучасного розвитку суспільства ставлять нові вимоги до інтелекту дорослої людини, його мобільності й гнучкості.

Всі ланки освітньої системи повинні бути побудовані таким чином, щоб забезпечувався доступ до вищої освіти незалежно від вибраної траєкторії навчання. Доступ до вищої освіти є основою у взаємозв'язках з іншими ланками освіти, особливо з середньою, є складовою частиною системи і включає в себе всі проміжні ланки, проходження яких повинно здійснюватися незалежно від часу і віку вчителя. Тому ВНЗ повинні бути компетентними щодо всіх ланок системи, підтримувати зв'язки зі школами, брати участь в сучасній розробці навчальних планів, програм, методичного забезпечення навчального процесу і дослідженнях в області педагогічної освіти,

виконувати роль лідера у видозмінненні і розвитку всієї системи освіти. Крім того сьогодні студенти багатьох ВНЗ віддають перевагу навчанню не за одним, а за двома-трьома професійними напрямками, чи навіть декількома професіями. Не дивлячись на це вищі навчальні заклади сьогодні, на жаль, не можуть забезпечити фахівця, свого випускника таким об'ємом знань, якого вистачило б на все життя. Саме тому вони повинні випускати вчителів добре підготовлених до того, аби вчитися далі, навчити вчитися, здобувати знання і прагнути до них.

Переважаючим у психолого-педагогічній літературі є підхід, згідно з яким головним для особистості є можливість постійно збагачувати знання, уміння і навички. Основними вимогами, які необхідно враховувати при цьому в неперервній освіті вчителя географії, є:

1. структура освітньої програми і її реалізація повинні бути в співвідношенні з освітніми потребами вчителя географії, його досвідом, рівнем підготовки, психофізіологічними і когнітивними особливостями;
2. дотримання відповідних цілей, змісту, форм, методів і засобів навчання, оцінювання його результатів;
3. контекстність навчання (за А.А. Вербицьким). З одного боку, навчання переслідує життєво важливі цілі, орієнтовані на виконання вчителем соціальних ролей, самовдосконалення; з іншого боку, – будується з урахуванням його професійної, соціальної, побутової діяльності та територіальних, часових, професійних факторів;
4. актуалізація результатів навчання;
5. елективність навчання – надання вчителю-географу свободи вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел, термінів, часу, місця, оцінювання власних результатів навчання;
6. осмислення ним всіх параметрів процесу навчання.

Проблема неперервної освіти вчителів особливо актуальна в умовах сьогодення, бо як організаційний принцип побудови освіти в Україні, вона забезпечує можливість використання кожним протягом життя різноманітних освітніх закладів і дозволяє раціонально поєднувати освіту з самоосвітою. В якості системоутворюючого фактора неперервної професійної освіти виступає її цілісність – глибока інтеграція всіх підсистем і процесів професійної освіти, а не механічне їх об'єднання. З врахуванням даного положення побудову системи неперервної професійно-педагогічної освіти варто здійснювати з позиції змістовно-структурного підходу. Його суть зводиться до пріоритетного розгляду неперервної освіти з змістовної сторони – як системи освітніх процесів (освітніх програм) – з наступним забезпеченням цих процесів необхідними структурами освітніх технологій.

Наступною ланкою після ВНЗ є інститути післядипломної педагогічної освіти де відбувається отримання нових, або удосконалених знань вчителів географії, які здійснюють:

- навчально-тематичні семінари за різними напрямками професійної діяльності вчителя-географа;
- підвищення кваліфікації;
- професійну перепідготовку за програмами, що дозволяють оволодівати новими знаннями в суміжних з фаховим напрямках, або навіть, в нових професійних сферах;
- другу вищу освіту;
- позапрофільну освіту для побутових потреб.

Отже, розвиток системи неперервної освіти вчителя географії передбачає організаційну взаємодію між різними освітніми закладами. Саме тому виникає питання про створення єдиного освітнього простору й інтеграції, що дозволить побудувати освітні програми в наступності від школи до перепідготовки вчителів та задовольнить потреби суспільства у висококваліфікованих спеціалістах.

Соціально-економічне реформування докорінно змінює ситуацію на ринку праці, ставить перед професійною педагогічною освітою завдання реалізації принципу випереджаючого розвитку освіти, що передбачає не тільки вузькопрофесійну підготовку вчителя географії, але і набуття компонентів знань, які необхідні сьогодні в будь-якій трудовій діяльності – це знання і розуміння екології, економіки і бізнесу, правових норм, іноземних мов, набуття навиків роботи на комп'ютері, користування базами і банками даних та ін. – здійснення професіоналізації фахівця.

Якщо під професіоналізацією розуміти постійний ріст професійної майстерності вчителя географії і процес його особистісного розвитку, то можна відмітити, що системі неперервної професійної освіти відкриваються додаткові ресурси, що дозволяють вчителю нейтралізувати свою професійну односторонність і обмеженість; розширити професійний і загальний кругозір; збільшити діапазон доступних напрямків професійної діяльності; різнобічно збагатити особистісну культуру. Професійний і особистісний ріст в системі неперервної професійної освіти характеризується концепцією професіоналізації, запропонованою Ю.П. Поваренковим, який виділив декілька рівнів даного поняття: як один із напрямків соціалізації, як етап життєвого шляху, як специфічна форма активності, як засіб розвитку особистості [17]. Аналіз неперервної освіти вчителя географії на кожному з цих рівнів дозволяє розглядати механізми соціальної і особистісної регуляції процесу професійного розвитку; визначити змістове наповнення професіоналізації, включаючи професійну мотивацію, динаміку професійних цілей і планів; визначити основні протиріччя професійного становлення вчителя, що сприяють його розвитку.

Професіоналізація як одна з форм соціалізації особистості являє собою цілісний і неперервний процес становлення особистості вчителя-географа, який визначається ступенем відповідності особистості і професії. Психологічні механізми реалізації взаємних вимог, що визначають сутність відповідності його особистості і учительської професії, детермінуються індивідуальними якостями суб'єкту, які впливають на професійну діяльність. З цих позицій виділяють об'єктивні і суб'єктивні критерії професіоналізації. До перших можна віднести результативність і якість діяльності, до других професійне самовизначення (ступінь визнання себе професіоналом тобто розуміння рівня розвитку своїх здібностей, компетентностей, мотивів) і задоволеність діяльністю (ступінь прийняття умов і змісту діяльності, що залежать від розвитку мотиваційної сфери, умов професійної діяльності) [5].

У системі неперервної професійної освіти людина, поповнюючи свої професійні знання або отримуючи нові, може визначити рівень відповідності її діяльності запитам суспільства, культурним нормам, еталонам і зразкам, чи відповідає вона орієнтації на ті ідеали, які є суспільно значимими. Саме в інститутах післядипломної педагогічної освіти найбільш повно реалізується така соціальна задача як створення справжнього вчителя-професіонала, що передбачає співіснування цілісної професійної підготовки і об'ємного уявлення про світ з високим рівнем індивідуальної культури, розвитком планетарного типу мислення. Як фактор формування індивідуальної і суспільної свідомості, соціалізації, що виражає ціннісні установки суспільства система неперервної педагогічної освіти сприяє змінам на рівні повсякденної свідомості вчителя географії,

ставлячи за мету створення умов для формування креативної, нестандартно мислячої особистості спеціаліста, що прагне до самовираження. В зв'язку з цим, „традиційні функції освіти в умовах постіндустріального суспільства доповнюються такими важливими функціями, як підвищення соціальної мобільності, зниження соціальних ризиків, створення благоприємного інноваційного клімату” [5], що підтримується ідеєю суб'єктності у працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, Г. Костюка, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна; ідеєю унікальності внутрішнього світу людини, саморозвитку її як суб'єктивної реальності, що знайшла своє відображення у працях І. Беха, Т. Березіної, І. Кона, В. Слободчикова, А. Спіркіна, Г. Цукерман, І. Чеснокової та ін.; ідеєю гуманістичної психології про самоактуалізацію педагога як вищу форму його саморозвитку А. Маслоу, К. Роджерса, Г. Олпорта та ін.

Отже, в системі неперервної освіти вчителя географії важливими є питання визначення психолого-педагогічних закономірностей його професійного розвитку, навчання на етапі зрілості тобто відбір організаційних форм навчання, методів і прийомів, врахування його вікових, професійних, соціальних і психологічних особливостей, цілісного підходу до оцінки ним власної особистості.

Література

1. Абульханова К.А., Березина Т.Н. Время личности и время жизни. – СПб, 2001. – С.11.
2. Акмеологический словарь / Под общей ред. А.А. Деркача. – М.: Изд-во РАГС, 2006. – С. 13-14.
3. Ананьев Б.Г. Интеллектуальное развитие взрослых как характеристика обучаемости // Сов. педагогика. – 1969. – № 10. – С. 2-3.
4. Бодалёв А.А. О предмете акмеологии. // Психологический журнал. – 1993. – Т.14. – №5,
5. Глуханюк Н.С. Психологические особенности и критерии профессионализации специалистов // Психология сегодня. – М., 1996. – Т.2. Вып. 2. – С. 168.
6. Ершов А.А. Взгляд психолога на активность человека. М., 1991. – С. 158.
7. Иванова Е.М. Основы психологического изучения профессиональной деятельности. – М.: МГУ, 1987. – 207 с.
8. Кабаченко Т.С. Психология управления. Учебное пособие. М., 2001. – С. 384.
9. Климов Е. А. Психология профессионала. – М.: МГУ, 1996. – 200 с.
10. Коростылева Л.А. Самореализация личности в профессиональной сфере: генезис затруднений // Психологические проблемы самореализации личности. – СПб., 2001. Вып. 5. С. 3-23.
11. Кузьмина Н.В. Предмет акмеологии. – СПб: Акмеологическая академия, 1995. – 24с.
12. Кумбс Ф. Кризис образования в современном мире. – М., 1970. – С. 12.
13. Митькин А.А. На пути к современной психологии развития // Психологический журнал. – № 3, 1998. – С. 34-42.
14. Панасюк А.Ю. Система повышения квалификации и психологическая перестройка кадров. М., 1991. – С. 79.
15. Петровский В.А. К психологии активности личности // Вопросы психологи. – 1975. – №3. – С. 8 – 34.
16. Пехота О.Н. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя / Под ред. И.А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 281с.
17. Поваренков Ю.П. Основы психологической концепции профессионализации // Психология сегодня. – М, 1996. Т.2. Вып. 2. С. 152 – 153.

18. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 720 с.
19. Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми. – Чернівці, 1996.
20. Сохраняева Т. „Масовый человек” как субъект образования // Высшее образование в России. – 2002. – № 4. – С.99 – 106.

УДК 811.161.2(07)+371

Т.А. Торчинська

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ РІЗНИХ КЛАСІВ ВЛАСНИХ НАЗВ НА УРОКАХ РІДНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Анотація. У статті розглядається методика вивчення різних класів власних назв на уроках рідної мови в початкових класах.

Аннотация. В статье рассматривается методика изучения разных классов собственных названий на уроках родного языка в начальных классах.

Annotation. The article is devoted to the different groups of proper names at Ukrainian language lessons in the junior school.

Словниковий запас кожної мови за лексико-семантичними ознаками поділяється на слова загальні (апелятиви) і власні (оніми). Власним називають слово, словосполучення чи речення, яке служить для виділення іменованого об'єкту з-поміж інших.

Кількість власних назв практично не піддається підрахунку, але безсумнівно, що вона в сотні раз перевищує кількість загальних назв. За типом денотатів (об'єктів, що іменуються) оніми поділяються на різні розряди, класи і підкласи: більш продуктивними з них є антропоніми (особові назви людей), зооніми (клички тварин), бібліоніми (назви художніх творів), космоніми (назви небесних об'єктів) і топоніми (назви географічних об'єктів), які у свою чергу поділяються на ойконіми (назви поселень); гідроніми (назви водних об'єктів), хороніми (назви територій), ороніми (назви об'єктів рельєфу) тощо.

Основні теоретичні відомості про поділ на власні і загальні назви школярі засвоюють на уроках мови у початкових класах. Так, у 1 класі учні практично знайомляться із написанням з великої літери власних назв (імен, прізвищ, кличок тварин, назв міст, сіл, країн, дійових осіб казок, інших онімів). Згодом, під час вивчення тем „Велика буква в іменах, по батькові та прізвищах”, „Велика буква у кличках тварин”, „Велика буква у назвах міст, сіл, вулиць, річок” подаються перші правила про вживання великої літери у власних назвах. Під час проведення таких уроків учителі з метою активізації процесу запам'ятовування намагаються використати місцевий ономастичний матеріал: імена та прізвища батьків, друзів, сусідів, клички домашніх тварин, назви поселень, річок, вулиць.

У 2 класі учні отримують додаткові відомості про нашу державу та рідну мову, знайомляться з омонімією власних та загальних назв (ім'я Маргарита – квітка маргаритка), відбувається розмежування гідронімів та ойконімів (без називання термінів).

У 3 класі ми знаходимо матеріал про різні народи та мови, тут же школярі виділяють відетнонімні прикметники та ад'ектоніми, вчать правильно писати адресу.